

В статье исследуются концертно-исполнительское, педагогическое и научное направления деятельности дуэта аккордеонистов “Концертино”, анализируются индивидуальность исполнительского стиля и специфика его воплощения в творчестве коллектива, обосновывается эффективность инновационных проектов в отрасли международного сотрудничества.

Ключевые слова: дуэт аккордеонистов, исполнительский стиль, направления деятельности, концертное исполнительство, международное сотрудничество.

In the article has been researched the concert performance, pedagogical and scientific trends activity of the duet of accordionists “Concertino”, analysed individuality of performing style and its specific embodiment in the creation of the collective, substantiated effectiveness of innovative projects in international cooperation.

Key words: the duet of accordionists, performing style, trends activity, concert performance, international cooperation.

УДК 78.071.1

Віолетта Дутчак

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАНДУРНОГО МИСТЕЦТВА ДІАСПОРИ

Автор статті розглядає методологічні аспекти дослідження бандурного мистецтва діаспори періоду ХХ – початку ХХІ ст. Конкретизуються напрями та методи вивчення цього виду мистецтва як національно-культурного феномену.

Ключові слова: українське зарубіжжя, кобзарство, бандурне мистецтво діаспори, методологія дослідження, методи дослідження.

Бандурне мистецтво українського зарубіжжя – специфічний національно-культурний феномен українців періоду ХХ – початку ХХІ ст. Самобутність традиційного кобзарства, що сформувалося як окремий вид народної творчості українців у ХVІІ–ХІХ ст., завжди полягала в синтезі співу й інструментальної гри, оперуванням її представниками складною ієрархією системи репертуарних жанрів, володінням професійною лебійською мовою, сформованими канонами навчання – передачі секретів майстерності від учителя-майстра до учня. Проте на початку ХХ ст. характер кобзарства суттєво змінюється. Зумовило цю зміну складне переплетення кількох суттєвих об'єктивних чинників як соціально-політичного, так й історико-культурологічного характеру: переслідування кобзарів, революційні та військові події, поява нових академічних форм виконавства й музичних жанрів, що вплинули на загальне слухацьке сприйняття, тощо. Переосмислення в кобзарстві відбувалися також у зв'язку із суб'єктивними чинниками: неможливістю підтримувати закритий від посторонніх сакральний статус кобзарських братств, активізацією міських центрів культури, на відміну від сільських, де функціонували кобзарські угруповання, впливом гри й співу сліпих бандуристів як носіїв національних музичних жанрів на виконавство передових представників української інтелігенції. Саме стараннями останніх були не лише зафіксовані епічні зрізи репертуару кобзарів у звукозаписах та письмових розшифруваннях (Ф.Колесса, Леся Українка, О.Сластїон, К.Грушевська, Д.Яворницький, К.Квітка, Д.Ревуцький та ін.), але й спопуляризований цей напрям мистецтва шляхом видання методичної й нотної літератури (у самовчителях і підручниках гри на інструменті), аналізу регіональних та індивідуальних виконавських стилів бандуристів. Саме ці переломні фактори спричинили поступовий перехід від усної традиції кобзарства до писемної, а пізніше й процес його академізації. Для останнього характерними ознаками стали формування і поширення професійної освіти, розвиток сценічно-концертного напрямку виконавства, удосконалення інструментарію, розширення форм, жанрів та стилістики репертуару.

Соціально-політична ситуація в Україні впродовж ХХ століття зумовила ще один музично-культурологічний феномен – мистецтво української еміграції. Еміграція, з точки зору істориків, – явище неоднозначне, має на увазі тимчасову або постійну зміну місця проживання громадян. У таких умовах, як протидію асиміляційним процесам, представники українського зарубіжжя загострили і сприяли вирішенню проблеми збереження мови й традиційного на-

ціонального мистецтва, зокрема, консервацію питомих ознак його найбільш яскравих напрямів, у т. ч. і музичних. Історія бандурного мистецтва на еміграції – також непросте явище як у часовому, так і в географічному вимірі. Це зумовлено, з одного боку, соціальним і політичним характером еміграційних хвиль, з іншого, – умовами в тих країнах проживання, куди цілеспрямовано направлялися основні сили емігрантів.

Якщо зміни в українському кобзарстві ХХ ст. (у репертуарі, освіті, виконавстві) ставали предметом наукових досліджень (дисертаційні роботи М.Щоголя, О.Правдюка, С.Грици, А.Омельченка, пізніше В.Дутчак, О.Ваврик, М.Підгорбунського, Н.Морозевич, І.Панасюка, Л.Мандзюк, І.Дмитрук, О.Ніколенко та ін.), то мистецтво бандуристів зарубіжжя становило в українському музикознавстві неосвоєну цілину. Лише в останні десятиліття ряд публікацій А.Горняткевича, М.Досінчука-Чорного, В.Мішалова, О.Попович, О.Ваврик, у т. ч. й автора статті [2–5], визначили особливості здобутків окремих персоналій, колективів, шкіл у бандурному мистецтві діаспори. При цьому важливими ціннісними аспектами стають не лише відкриття невідомих сторінок в історії розвитку цього виду мистецтва, але й методологічні підходи у вивченні функціонування його різних напрямів. Тому метою статті є узагальнення методологічних принципів та конкретизація методів і технік дослідження бандурного мистецтва української діаспори.

Зауважимо, що методологічні питання мистецтвознавства, зокрема й музикознавства, порушувалися в роботах дослідників В.Шульгіної [13], О.Самойленко [9], О.Немкович [7], Р.Шагала [12], У.Еко [6], В.Шейка та Н.Кушніренко [11], Л.Ніколаєвої [8], Н.Гуляницької [1] та ін. Проблеми методології вивчення історії, теорії та практики бандурного мистецтва на сучасному етапі розглядаються в дисертаціях Н.Морозевич, І.Панасюка, В.Мішалова, Л.Мандзюк, І.Дмитрук, О.Ніколенко, С.Вишневської, І.Мокрогуз, І.Куровської. Проте методологічні засади дослідження бандурного мистецтва української діаспори аналізуються вперше, що й становить наукову новизну статті.

Значення методології в науковій діяльності важко переоцінити. Вона складає систему наукових принципів, на яких ґрунтується робота, визначає вибір методів пошукової діяльності для забезпечення “отримання об’єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси і явища” [11, с.56].

Слід підкреслити, що серед багатьох видів українського мистецтва в діаспорі важливими показниками виступають тяглість традицій, життєздатність їх функціонування. Бандурне мистецтво зарубіжжя в цьому сенсі виявляє щільний зв’язок як з українськими материковими традиціями, так і власні, сформовані впродовж іманентного розвитку. Серед теоретичних та практичних проблем вивчення бандурного мистецтва українського зарубіжжя виділяються такі:

- джерелознавчі (формування системи джерел дослідження – науково-аналітичні, довідково-енциклопедичні, публіцистичні, мемуарні видання, віртуальні джерела, періодика, звуко- та відеозаписи, нотографічна література та ін.);
- історико-культурологічні, соціокультурні й історико-біографічні (у хронікальному та філософсько-естетичному аспектах);
- музикознавчі, зокрема:
 - жанрової системи репертуару солістів і колективів (інструментальної та вокально-інструментальної як оригінальної, так й аранжованої);
 - композиторської творчості для бандури;
 - творчої діяльності окремих митців і колективів – представників бандурного виконавства діаспори;
 - виконавських питань (стилю, інтерпретації, концертно-гастрольної діяльності, конкурсно-фестивального руху);
 - фахової освіти, виконавсько-педагогічних шкіл діаспори;
- музично-психологічні (характеристики особистості виконавця, композитора, специфіка музичного мислення та музичного сприйняття, етнічної психоментальності українців, зокрема емігрантів);
- інструментознавчі (еволюція, акустика, звуковидобування) та органологічні (конструкція інструментарію);

- музично-педагогічні (технічно-виконавські, методичні та навчальні питання гри й співу) та ін.

Своєрідним є й інтегрування специфічних методів і практик інших гуманітарних наук у музикознавство. Поліфункційність бандурного мистецтва зумовлює використання й інтердисциплінарних підходів, зокрема, методів естетики, філософії та психології мистецтва, суміжних до музики видів мистецтва, у т. ч. як візуальних, так і часових. Складність проблематики дослідження бандурного мистецтва діаспори, специфіки його предмета, що охоплює широкий спектр питань, зумовлюють *комплексний характер методології*, що поєднує різні методи універсального, загальнонаукового та спеціального характеру.

До загальнонаукових відносять *метод об'єктивності й історизму, діахронний і синхронний, порівняльний та типологічний методи*. *Метод об'єктивності й історизму* дозволяє прослідкувати передумови, основні етапи становлення та розвитку бандурного мистецтва діаспори впродовж XX – початку XXI ст., виявити об'єктивні обставини суспільно-політичного, ідеологічного та культурно-естетичного характеру, що зумовили сам феномен мистецтва українського зарубіжжя, його складові, темпи й масштаби поширення в країнах Європи, Азії, Америки, Австралії.

Діахронний метод, що потребує викладу явищ, фактів, подій світової і вітчизняної культури в хронологічній послідовності, дозволив визначити періодизацію розвитку бандурного мистецтва за кордоном відповідно до еміграційних процесів з України. Перший період – 20–30-ті рр., коли в середовищі українців-емігрантів першої хвилі знаходимо лише поодинокі факти про виконавців-бандуристів, що було зумовлено, з одного боку, трудовим характером першої еміграційної хвилі, з іншого, – незначною кількістю інтелігенції, що володіла інструментом. Другий – 40–50-ті рр. – період, упродовж якого до Європи, Америки, Австралії прибуває потужна хвиля післявоєнної еміграції, серед якої значну частину становила українська мистецька еліта. Тоді ж починається активне впровадження бандури в мистецький побут українців, створення колективів і майстерень з виготовлення інструментів. Закріплення здобутків цього періоду відбувається в наступний, третій період (60–80-ті рр.), коли формуються провідні мистецькі осередки бандуристів, утілюється в життя скоординована програма організації навчальних кобзарських курсів для молоді в українських таборах Європи й Америки, створюється новий оригінальний репертуар, активізується концертна діяльність окремих виконавців та ансамблів. Цей період важливий з позиції розвитку іманентних рис бандурного мистецтва діаспори, коли формуються власні традиції та естафета поколінь бандуристів. З кінця 80-х – початку 90-х рр. розпочинається четвертий, сучасний період розвитку бандурного мистецтва діаспори, зумовлений новітньою хвилею еміграції, для якого характерні щільна співпраця бандуристів діаспори та “материкової” України, об'єднання зусиль бандуристів світу в проведенні конкурсів і фестивалів, гастрольних подорожей, створення новітнього репертуару тощо. Саме в останній період географічні межі бандурного мистецтва розширюються, стираючи грані між її материковою та діаспорною частинами, чому сприяє і комунікативний інформаційно-технологічний чинник.

Розглядати бандурне мистецтво діаспори також слід у контексті аналізу процесів становлення професійного кобзарства в Україні, оскільки це створює можливості для порівняльної характеристики, для відзначення найвагоміших відмінностей у розвитку бандури в різному суспільному оточенні. Цьому сприяв *синхронний метод*, що передбачає всебічне дослідження в одному обраному проміжку часу без звертання до історичної ретроспективи. Його використання дозволило визначити процеси одночасного розвитку бандурного мистецтва в Україні та діаспорі, пріоритети в ідеологічних принципах, розгортанні тих чи інших виконавських форм, репертуарних жанрів тощо.

Близький до синхронного *порівняльний метод* застосовується в дослідженнях декількох національних культур, передбачаючи виявлення загальних та особливих закономірностей, тенденцій розвитку, сфер взаємовпливів, відповідно встановлюючи рівень своєрідності або спорідненості культур. Стосовно розвитку бандурного мистецтва в діаспорі, порівняльний метод дозволив розкрити специфіку соціокультурної динаміки, визначеної економічно-політичними умовами розвитку різних країн, правовими та культурними засадами ставлення до націо-

нальних меншин, зокрема українських, і виявити можливості розвитку українських осередків, у т. ч. бандурних, у різних країнах у різні часові відтинки.

В основі *типологічного методу* – аналіз культурно-мистецьких явищ від абстрактного до конкретного й виявлення на цій підставі типологічної близькості історико-культурних процесів. Це, зокрема, стосується мовної складової культур, подібності музичного розвитку, національної ментальності слов'янських країн, що зумовлює легкість перенесення і “приживання” мистецького явища, проте не створює сильних стабільних елементів для консервації традиції. Натомість віддаленість мов, базова полікультурність окремих країн формують сприятливе середовище для розвитку мистецької традиції, її збереження та розвитку.

До загальнонаукових належить і *системний метод*, використання якого дозволяє комплексно підійти до досліджуваного. Важливими елементами системи виступають взаємозв'язки її частин (елементів, підсистем, компонентів), що формує інтегральний результат. Кожне явище, об'єкт можна розглядати як певну множину елементів, що об'єднані в систему, показниками якої виступають цілісність, структурність, функціональність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічність, цілеспрямованість, самоорганізація [11, с. 61–62]. Виходячи з типології систем, запропонованої В.Шейком і Н.Кушніренко, бандурне мистецтво української діаспори можна визначити як багатофункціональну, відкриту, складну, динамічну, детерміновану й цілеспрямовану, регульовану систему.

Спеціальними методами (теоретичними й емпіричними) у музикознавстві виступають, з одного боку, – методи гуманітарних галузей знань, з іншого, – методи художньої культури, оскільки предметом є музика як особлива форма пізнання світу, форми й види музики, мистецька творчість в її різних проявах (композиторська, виконавська, диригентська, педагогічна). Такі спеціальні методи не є унікальними, але їх використання стосується певних сторін вивчення музичного мистецтва, у т. ч. і бандурного мистецтва українського зарубіжжя. Це, зокрема, композиторська спадщина в її розмаїтті форм і стилів; виконавські тенденції та засоби інтерпретації музичних творів – традиційного й новітнього репертуарів; музично-етнографічні параметри аналізу функціонування цього виду мистецтва, урахування етнічної специфіки та ментальності виконавців; музично-краєзнавчі особливості, що дозволяють визначити міру збереження традицій українських регіональних шкіл у середовищі інших культур; музично-естетичні, музично-соціологічні та музично-комунікативні засади саме цього виду мистецтва. Окремою складовою є і музично-психологічні аспекти бандурного мистецтва діаспори, бо вони містять орієнтацію на конкретну особистість композитора чи виконавця, особливості сприйняття бандурного репертуару, урахування тембр інструмента, спів, мову, жанр. Музично-психологічні методи орієнтують дослідника на вивчення суб'єктивних механізмів функціонування національних мистецьких явищ, індивідуальних якостей їх представників та їх несвідомих психічних процесів в умовах панування іншої мови, культури, релігії, менталітету.

Статистичний метод у дослідженні репертуару бандуристів діаспори може бути використаний у визначенні кількісної частки окремих жанрів (епічних, духовно-релігійних, пісенних, інструментальних, перекладених), що створюватиме підстави для визнання пріоритетних жанрів виконавської творчості, а також більш узагальнено – для виявлення кількісного показника поширення бандурних осередків у світі.

Метод спостереження доцільний для прослуховування аудіо- та відеозаписів концертних виступів відомих солістів і колективів бандуристів. Результати слугуватимуть розкриттю інтерпретаційних засад та стильових параметрів сольного й колективного виконавства бандуристів.

Суть *описового методу* полягає у виявленні й аналітичному огляді зібраного матеріалу стосовно теми дослідження. Важливими при цьому стають параметри тематичного змісту, характеру викладу, мови, семантики, доступності матеріалів. Здійснюється аналіз першоджерел – бібліографічних (архівних матеріалів, рукописів і публікацій, періодики, довідкової та навчально-методичної літератури, наукових монографій і дисертацій, присвячених українському кобзарству, народно-інструментальному мистецтву України та інших культур, розвитку мистецтва діаспори), нотографічних (нотної літератури – рукописної та надрукованої), аудіовізуальних (платівки, магнітофонні записи, компакт-диски), віртуально-інформаційних в Інтернет-мережі (веб-портали й веб-сайти солістів, колективів, організацій, установ тощо).

У результаті джерельного аналізу виявлені раніше не відомі широким науковим колам матеріали стосовно географії розповсюдження бандурного мистецтва відповідно до хронологічних періодів розвитку; динаміки репертуару на різних часових етапах; особливостей функціонування фахових організацій бандуристів (Росія, Чехословаччина, Канада, США); методики навчання виконавців; взаємостосунків професійних бандуристів, аматорів та істориків-дослідників; виникнення провідних бандурних осередків у різних країнах упродовж XX – початку XXI ст.

Поширений у літературознавстві *історико-біографічний метод* переважно застосовується як тлумачення творчості шляхом відображення біографії й особистості автора. Його особливості полягають у роботі з текстами, хоча його домінування може призвести до нівелювання ролі духовно-історичної атмосфери, стилю епохи, впливу традиції. Згаданий метод важливо використовувати й для бандурного мистецтва діаспори, оскільки персоніфікований підхід дозволяє узагальнення мистецьких здобутків у різні часові періоди здійснити крізь призму аналізу особистих досягнень солістів-виконавців, композиторів, колективів, інституцій. На прикладі аналізу біографічних показників можна виявити й рівні міжетнічної взаємодії митців (наприклад, сучасних композиторів, які пишуть для бандури, зокрема, Оксани Герасименко, Юрія Олійника, Ле Ван Хоа). Вони, будучи представниками певної нації і в силу життєвих обставин перебуваючи в іншомовному оточенні, відчували у своїй творчості вплив інших музичних культур, шукали спільні “точки дотику” між культурою свого та інших етносів.

Компаративний метод дозволяє встановити закономірності функціонування і розвитку традиційних форм народно-інструментального виконавства українців із подібними явищами багатьох інших культур, зокрема різновидами співу й інструментальної гри.

Метод соціокультурної динаміки та культурно-історичний метод використовуються для диференціації етапів становлення й розвитку українського бандурного мистецтва в історико-культурному контексті, пояснюються факти утворення новітніх його форм, напрямів і стилів.

Для визначення перспектив наступного розвитку бандурного мистецтва можна застосувати *метод моделювання*. Узагальнивши процеси функціонування бандурного виконавства в різних країнах упродовж XX ст., його взаємодії із сучасними стильовими засадами в контексті різноманітних суспільних явищ, а також проаналізувавши подібні явища інших національних культур та специфіку сучасної комунікації, виокремлюються уявні моделі векторів і закономірностей майбутнього розгортання бандурного мистецтва, його характеристик, виконавських форм, стильових тенденцій. Крім того, згаданий метод стає необхідним при порівнянні та створенні виконавських моделей інтерпретації різножанрового бандурного репертуару (традиційного епічного й духовного та сучасного).

Важливим для порівняно “молодого” бандурного мистецтва є й *термінологічний метод*, оскільки в його рамках аналізується стан розробки, зміст існуючих іманентних та запозичених позначень для концептуальних понять дослідження (*кобзарство, бандурне мистецтво, діаспора, еміграція, академізація, виконавський стиль, традиція, інтерпретація*) і специфічної термінології (*способів, прийомів гри, штрихової системи та ін.*).

Специфіка дослідження зумовлює і застосування *методу емпатії*, тобто розуміння культурного явища через призму бачення її носія, у нашому випадку українського митця-емігранта чи представника-виконавця різних поколінь еміграції – виразника багатокультурності (особливо це стосується бандуристів Канади та США).

З метою верифікації концепції дослідження пропонується використання й емпіричних методів наукових пошуків, зокрема, *спостереження, спілкування, порівняння, експеримент*. Цьому слугує особиста участь в конкурсах, фестивалях, мистецьких акціях (у формі сольної й ансамблевої концертної виконавської практики) і в науково-практичних конференціях (дебати, диспути, обговорення, круглі столи тощо).

Таким чином, запропонована й використана авторкою статті методологічна концепція дослідження дозволяє синтезувати різновекторні аспекти процесу розвитку бандурного мистецтва діаспори, забезпечує перспективу наукового осмислення традицій кобзарства як національно-культурного феномену сучасності.

1. Гуляницькая Н. Методы науки о музыке : исследование / Наталья Гуляницькая. – М. : Музыка, 2009. – 256 с.
2. Дутчак В. Г. Мистецтво бандуристів українського зарубіжжя / Віолетта Дутчак // Українознавчі студії. – 2/2000. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 283–293.
3. Дутчак В. Г. Дослідження кобзарства в науковій літературі діаспори / Віолетта Дутчак // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Кобзарство в контексті становлення української професійної культури”. – К. : ДАКККіМ, 2005. – С. 18–24.
4. Дутчак В. Г. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя ХХ ст. Специфіка збереження національної ідентичності / Віолетта Дутчак // Збірник доповідей І Міжнародної наукової конференції “Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті” (Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету “Львівська політехніка”). – Львів : Сполом, 2006. – С. 483–490.
5. Дутчак В. Г. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя крізь призму теорії традиції / Віолетта Дутчак // Музикознавчі студії Інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки та Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : зб. наук. пр. / [ред. кол. Рожок В. І., Посвалюк В. Т. та ін. ; упоряд. О. І. Коменда]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 5. – С. 173–184.
6. Еко У. Як написати дипломну роботу. Гуманітарні науки / Умберто Еко. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 224 с.
7. Немкович О. Українське музикознавство ХХ століття як система наукових дисциплін : монографія / Олена Немкович. – К., 2006. – 534 с.
8. Ніколаєва Л. Основи науково-дослідницької роботи : навчальний посібник / Лідія Ніколаєва. – Львів : СПОЛОМ, 2003. – 172 с.
9. Самойленко А. И. Музыкаведение и методология гуманитарного знания. Проблема диалога : монографія / Александра Самойленко ; ред. Н. Г. Александрова. – Одесса : Астропринт, 2002. – 244 с.
10. Філіпенко А. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій : навчальний посібник / Антон Філіпенко. – К. : Академвидав, 2005. – 208 с.
11. Шейко В. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / Володимир Шейко, Наталія Кушніренко. – К. : Знання, 2006. – 307 с.
12. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст. : структурування, методологія, художні позиції / Ростислав Шмагало. – Львів : Укр. технології, 2005. – 528 с. : 742 іл.
13. Шульгіна В. Д. Музична україніка / Валерія Шульгіна. – К. : НМАУ, 2000. – 232 с. : нот. – Бібліогр.: с. 196–230.

Автор статті розглядає методологічні аспекти дослідження бандурного мистецтва діаспори періоду ХХ – початку ХХІ в. Конкретизуються напрямки та методи вивчення цього виду мистецтва як національно-культурного феномена.

Ключевые слова: українське зарубіжжя, кобзарство, бандурне мистецтво діаспори, методологія дослідження, методи дослідження.

Author of the article considers the period XX – to beginning of XXI century Diaspora bandura art research methodological aspects. Directions and methods of study of this type of art are specified as the national-cultural phenomenon.

Key words: Ukrainian foreignness, kobzar-art, bandura art of Diaspora, research methodology, research methods.

УДК 785.16

Лілія Пасічняк

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПРОПАГУВАННЯ ТРАДИЦІЙ НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ (на прикладі фестивалю оркестрів народних інструментів “Кобзареві струни”)

У статті вивчаються роль і місце фестивалю оркестрів народних інструментів “Кобзареві струни” у справі відродження, збереження та пропагування традицій народно-інструментального виконавства Карпатського регіону.

Ключові слова: фестиваль, оркестр народних інструментів, концертне виконавство, аматорське мистецтво, традиція.